

РЕЦЕНЗІЯ

на дисертацію Коваленко Олени Володимирівни
«Соціокультурна динаміка міграційних процесів у глобалізованому світі»,
подану на здобуття ступеня доктора філософії
з галузі знань 03 Гуманітарні науки за спеціальністю 033 Філософія

Актуальність теми дисертації не викликає жодних заперечень, адже в сучасному світі активізація міграційних процесів стала одним з магістральних викликів не лише для країн, які приймають мігрантів, а й для цілих регіонів, наприклад, держав Європейського Союзу. Інтенсифікація міграційних процесів, як слушно наголошує Олена Коваленко, пов'язана, насамперед, з міждержавними конфліктами, як-от з неспровокованою агресією з боку Росії щодо України, перманентною активізацією арабо-ізраїльського конфлікту на Близькому Сході, зростанням рівня тероризму і екстремізму в деяких регіонах світу. Поряд з цим, дисертантка обґрунтовано пов'язує зростання рівня трудової міграції в сучасному світі з технологічним розривом, а відтак і розривом у рівні доходів, між розвинутими країнами центру світ-системи і країнами її периферії і напівпериферії, зокрема державами глобального Півдня.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Ключові положення новизни і концептуальні висновки дисертаційної роботи Олени Коваленко співвідносяться з науково-дослідною роботою кафедри філософії та політології Житомирського державного університету імені Івана Франка, що реалізується в межах таких тем, як "Випробування людського буття: класичний і посткласичний дискурс" (№ 0111U000154) та "Толерантність і сучасний світовий порядок" (№ 0111U000155).

Висновки, концептуальні положення новизни та результати дослідження є обґрунтованими і достовірними. Вони отримані на основі використання широкої джерельної бази, зокрема статистичних даних. Поряд з цим особливої уваги заслуговує використання дисертанткою міждисциплінарного підходу, який дозволив поєднати напрацювання

представників різних наукових дисциплін, зокрема економічного підходу, в межах якого міграційні процеси пов'язуються з перманентними станами економічних криз, соціальними потрясіннями і стихійними лихами, які "відштовхують" населення з країни (с. 24-25), неокласичної теорії міжнародної трудової міграції, теорії "подвійного ринку праці" (М. Піоре, А. Порт), в якій міграція пов'язується з феноменом постійного попиту на робочу силу у країнах з розвинутою економікою, теорії людського капіталу (Т. Шульц, Г. Беккер, Х. Боуен, Й. Бен-Порет, М. Блауг, Д. Богиня, Л. Гальків, Т. Заяць, Е. Лібанова, В. Марцинкевич, Ф. Махлуп та ін.), в якій професійна цінність людини розглядається як результат інвестицій у її кваліфікацію, освіту, стан здоров'я (с. 25-26); концепцію світ-системного аналізу І. Валлерстайна, в межах якого міграція розглядається як засіб задоволення потреб економічно розвинутих країн центру світ-системи за рахунок слабших країн з периферії; політологічного підходу, передусім теорію політичного реалізму (Н. Моргентау), в якій міграція розглядається у площині необхідності врахування національних інтересів (у сфері економіки, релігії, етнічних відносин) у процесі регулювання міграції; глобалізаційного підходу (С. Сассен), в межах якого аналізується роль національних держав, наднаціональних організацій і транснаціональних корпорацій у процесі регулювання міграційних процесів та ін.

Ступінь новизни основних результатів дисертації. Результати і висновки дисертаційної роботи мають характер інноваційності і новизни. Безсумнівний характер новизни мають, зокрема, висновки Олени Коваленко, що у сучасному суспільстві соціокультурна динаміка міграційних процесів «реалізується у таких різновекторних тенденціях: з одного боку, під впливом четвертої індустріальної революції активно впроваджуються форми віртуальної трудової міграції в межах, насамперед, діджиталізованих економік розвинутих країн світу (країн центру світ-системи); а з другого боку, зростають процеси реальної трудової міграції з регіонів країн периферії і напівпериферії, які найбільше зіштовхуються з втратою робочих місць внаслідок занепаду економік

сировинного характеру та прискорення процесів роботизації, автоматизації та інтернетизації виробництва» (с.27). Також заслуговують на схвалення і підтримку висновки авторки дисертації, «що в країнах периферії та напівпериферії світ-системи в умовах четвертої індустріальної революції магістральною причиною зростання міграційних настроїв є зростання бідності і безробіття серед значної частини їх населення через поглиблення технологічно зумовленої прірви у рівні доходів між країнами-донорами і розвинутими країнами центру світ-системи – країнами-акцепторами мігрантів» (с. 28).

Новизну містять і висновки дисертантки, що «Україна, внаслідок широкомасштабної війни Росії проти неї, зіштовхнулася з гострою проблемою необхідності економічної та соціокультурної реінтеграції мільйонів українців як внутрішньо переміщених осіб і біженців; доведено, що державна політика України має бути зосереджена на цілеспрямованій інтеграції ВПО у місцеві громади, забезпеченні переселенців тимчасовим, а в перспективі і постійним житлом, наданні їм сприятливих можливостей для пошуку роботи, медичного обслуговування, отримання належного рівня середньої і вищої освіти та ін.» (с. 28).

Поряд з цим у дисертаційній роботі уточнено, що магістральними наслідками масової, насамперед, трудової міграції з України є втрата найбільш мобільної молодшої частини населення, руйнація сімейних зв'язків, нелегальна або напівлегальна зайнятість українських трудових мігрантів, низька заробітна плата та малокваліфікована робота за кордоном, руйнівні незворотні втрати для українського суспільства внаслідок нерентабельності капіталовкладень у сферу освіти, прискорення процесу старіння нації та наростання дисбалансу на внутрішньому ринку праці, що є серйозною перешкодою для сталого розвитку українського суспільства (с.30). Олена Коваленко цілком обґрунтовано акцентує увагу й на відносно позитивних наслідках масової трудової міграції з України: зниженні тиску на ринок праці та зменшенні рівня соціальної напруженості, зниженні навантаження на сферу соціальної допомоги, можливості підвищення добробуту окремих категорій працівників, здобуттям ними нового професійного

досвіду, отриманням значною частиною громадян нових мовних практик, набуття ними досвіду життя в демократичному правовому суспільстві та ін. (с. 30).

Практична цінність результатів дослідження. Дисертаційна робота Олени Коваленко має високий ступінь практичної значущості. Концептуальні положення і висновки дисертації можна використати у роботі державних органів у сфері прогнозування тенденцій міграційної політики та вироблення стратегії і тактики подолання негативних наслідків масової трудової міграції українців за кордон як одного модернізаційних викликів третьої та четвертої індустріальної революцій. Висновки дисертаційної роботи можуть бути затребуваними і в роботі міжнародних організацій (Міжнародної організації міграції, Міжнародної організації праці) у контексті розуміння особливостей міграційних процесів в Україні в умовах структурної економічної кризи та неспровокованої агресії Росії.

Висновки дисертаційної роботи активно використовуються самою дисертанткою у процесі виконання повноважень регіональної координаторки щодо взаємодії з громадськістю Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини в Житомирській області, а також в роботі громадських та правозахисних організацій у сфері вироблення механізмів захисту трудових мігрантів, біженців та внутрішньо переміщених осіб. Поряд з цим ключові положення дисертаційної роботи Олени Коваленко можна використовувати у навчальному процесі у процесі викладання курсів соціальної філософії, соціології, політології, всесвітньої історії та історії України, і під час підготовки навчальних посібників із зазначених дисциплін.

Повнота викладу результатів дисертації у наукових публікаціях
Висновки і концептуальні положення новизни пройшли належний рівень апробації на методологічних семінарах й засіданнях кафедри філософії та політології Житомирського державного університету імені Івана Франка, а також у діяльності дисертантки на посаді регіональної координаторки взаємодії з громадськістю Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини в Житомирській області, що у повній мірі засвідчують *Додатки*. Вона взяла

участь у значній кількості міжнародних, всеукраїнських, регіональних науково-теоретичних та науково-практичних конференціях, симпозиумах, форумах та круглих столах у таких містах, як Київ, Львів, Харків, Дніпро, Житомир, Запоріжжя, Бердянськ та ін. Також вони викладені у 4 статтях у фахових наукових виданнях України, 1 статті у закордонних наукових виданнях, публікаціях у збірниках матеріалів конференцій, форумів, круглих столів у відповідності до пунктів 8,9 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (Постанова КМУ №44 від 12.01.2022).

У дисертаційному дослідженні Олени Коваленко відсутні текстові запозичення і немає порушень академічної доброчесності.

Поряд з цим щодо змісту дисертації можна висловити **деякі зауваження і побажання.**

1. Важливим, на наш погляд, було б більш детально розглянути питання впливу міграційних процесів на вікову структуру населення, як країн-акцепторів, так і країн-реципієнтів мігрантів, та соціально-економічні й соціокультурні проблеми, пов'язані з цим.

2. Враховуючи згаданий авторкою соціокультурний підхід, у її наступних дослідженнях можна було б більш глибоко дослідити такі наслідки міграційних процесів сучасності, як адаптація, асиміляція, сегрегація, маргіналізація, дискримінація мігрантів у країнах, які їх приймають.

Утім вказані зауваження і побажання мають лише рекомендаційний характер і зовсім не применшують актуальність та важливість дисертаційного дослідження. Вони лише відкривають нові горизонти для майбутніх наукових розвідок дисертантки.

Загалом дисертаційна робота Олени Коваленко «Соціокультурна динаміка міграційних процесів у глобалізованому світі» є самостійним, завершеним дослідженням актуальної соціально-філософської проблеми, що дозволило сформулювати висновки і рекомендації щодо регулювання

міграційних процесів в Україні, зокрема, в умовах неспровокованої агресії з боку Росії. Дисертація за своїм змістом, концептуальними положеннями і висновками відповідає вимогам наказу МОН України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження вимог до оформлення дисертації», п. 6-9 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії (Постанова Кабінету Міністрів України №44 від 12.01.2022 р.), її автор, Коваленко Олена Володимирівна, заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 033 Філософія.

Рецензент:

кандидат філософських наук,
доцент кафедри права та
публічного управління
Житомирського державного
університету імені Івана Франка

Тетяна КРАСНОБОКА

ПІДПИС ЗАСВІДЧУЮ:
Начальник відділу кадрів Житомирського
державного університету
імені Івана ФРАНКА

